

EGY KÉZIRATBAN MARADT MAGYAR MUNKA 1606-ból OLMÜCZBEN.

Közli: Cs. J.

Két évvel ezelőtt az olműczi császári királyi »Studien-Bibliothek« gazdag gyűjteményében egy 1606-ban kelt magyar kéziratot találtam, mely tartalmánál és ismeretlen voltánál fogva figyelmet egyaránt megragadta.

A kézirat czíme: »Az nioleczadik Kelemen papa hatalmabol megújítatott Romai Breviariumnak közönséges Rubricái«, s negydrétű kötetben 64 beirt és 70 tiszta papirlevélből áll.

Tartalmára nézve: egyházi szerkönyv, mely az egyházi év ünnepeit és ezeknek officiumait szabályozza. Ugynevezett Rubrica, mely magában foglalja azon szabályokat, melyeket VIII. Kelemen pápa a Breviariumról és az egyházi ünnepekről hozott. Szerkezetére nézve befejezett egészlet képez s oly magyar chronologiai munkát tüntet fel, mely csak ezen kéziratban maradt ránk.

E kéziratot, mely mint magyar munka az 1711 előtti magyar irodalom keretébe esik, s mint magyar nyelvű Rubrica ez időbeli egyházi szerkönyveink közt egyedül áll, kívánom jelen közleményben megismertetni.

A kézirat préselt szarvasbőbebe van kötve, magassága 20, szélessége 16 centimeter. Leveleinek száma 134, melyekből — mint említettem — 64 beirt és 70 tiszta.

A beirt rész a munka teljes szövegét tartalmazza s kétféle írást mutat fel. Az 1—13 levélen és a 14^a levél elején az írásdíszes gümbölyü könyvirás, szép gondos vonásokkal, initialékkal és rubrummal; a 14^a levél közepétől kezdve a 64^b levélíg azonban a szöveg más kézzel van írva, az írás jelleme az előbbtől

egészen eltér, nem könyvirás, hanem közönséges cursiv levélírás, melyről nem tudni valjon az ismeretlen szerző vagy könyvmásoló írása e? Átalában arról, vajjon a kézirat eredeti-e? vagy pedig csak egyszerű másolat és ki a szerzője vagy másolója? a szövegben semmi felvilágosítás nincsen.

Azon körülmény azonban, hogy a kézirat Grácban 1606-ban iratott, hol ez időben az odavaló jezsuiták magyarországi tagjai élénk irodalmi tevékenységet fejtettek ki s hol Vidmanstadt György nyomdájában 1605, 1606 és 1607-ben Pázmány Péternek három munkája jelent meg, valószínűvé teszi, hogy a kézirat valamely gráci magyar jezsuitának, talán éppen Pázmány Péternek sajtó alá készített munkája, mely azonban bármi oknál fogva napvilágot nem látott.

E mellett szól a munka szerkezete, mely befejezett egészet képez s provenientiája, mely a jezsuita rendet vallja egykori birtokosának.

A kézirat 1a levelén ugyanis ezen egykorú feljegyzés olvasható: »Collegii Societatis Jesu Brunae 1670«, miből kitűnik, hogy a kézirat ekkor a brünni jezsuita Collegium tulajdona volt, honnan, mint hiteles adatok bizonyítják, a rend saecularisatiója után a mult század végén, más eltörölt szerzetesrendek könyveivel együtt a brünni, s innét az olmtücsi Studien-Bibliothek birtokába került.

A munka írására VIII. Kelemen pápa megújított rubricái a Breviariumról szolgáltatott alkalmat. Ezek az egyházi liturgiában új irányt inauguráltak, s a világi papokra és szerzetesrendekre nézve kötelező erővel bírtak. Szerzőjük 1605-ben halt meg, pápaságához a Vulgata szövegének átvizsgálása s az egyházi liturgiában életbe léptetett számos reform fűződik. Ily reform volt a szóban levő rubrica is, melynek magyar fordítása 1606-ban, tehát VIII. Kelemen pápa halála után egy évvel készült. S mivel köztudomás szerint a világi papok és férfi szerzetesek általában latin rubricát használtak, nagyon valószínű, hogy ezen magyar fordítás eredetileg magyar apácák számára készült.

Megjegyzem még, hogy ezen munka, az egyedüli magyar nyelvű rubrica a mit ez időből ismerünk, s a magyar chronologiai irodalomhoz becses adalékot szolgáltat.

A kézirat kiállításáról a következőket emelem ki.

A munkának sem külső címlapja, sem ajánló levele, sem előszava nincsen. Egy üres levél után kezdődik mindjárt a szöveg 1a levele, mely igen díszesen van kiállítva s a kéziratnak belső címlapját és elejét képezi.

Azon körülmény azonban, hogy a kézirat 1a levelének felső lapszélén van a brünni jezsuiták 1670. évi jegyzete, következtethetjük, hogy a kéziratnak, mikor a brünni jezsuitákhoz került már sem külső címlapja, sem ajánló levele, sem előszava nem volt, hanem mostani állapotában jutott oda s ezért irták legelső levelére a provenientialis jegyzetet.

A külső címlap kérdést különben a gráci és brünni jezsuiták akkori könyvlajstromai valószínűleg felderíthetnék.

A belső címlap a kézirat 1a levelén a lap felét veszi igénybe, s vörös capitalis betűkkel következőképen kezdődik: »A z n i o l e z a d i k C e l e m e n p a p a h a t a l m a b o l m e g ú j t a t o t R o m a i B r e v i a r i u m n a k k ö z ö n s é g e s R u b r i c a i.« Ezután lombozatos vignette következik kézírásban. Utána a szöveg: »M i n d e n n a p a z o f f i c i u m a v a g i D u p l e x, a v a g i k e d i g s i m p l e x k é p p e n t a r t a t i k.«

A szöveg kezdőbetűje csinos tollrajzban az üdvözítőt álló helyzetben ábrázolja, a mint jobbát áldásra emeli, baljában pedig keresztes almát tart.

Általában a kézirat nagy gonddal és csinnal van kiállítva. A fejezetek czimeit és a kezdőbetűk véges végig rubrummal irták, sőt a lapszélek is vörös vonallal vannak a szövegtől elválasztva. Legtöbb rubrum van a címlapon, mely az egész kéziratban a legszebb.

Itt a már közlött szöveg sorai után következik vörösben az első rubrica felirata:

»A z D u p l e x o f f i c i u m r ó l.

E l s ő R u b r i c a«,

melynek szövege így kezdődik:

»D u p l e x k é p p e n t a r t a t i k a z o f f i c i u m e z e k b e n a z n a p o k b a n u g i m i n t n a g i c s e t e r t e k t ű l f o g v a e g e s z s z e n m i n d H u s v e t k e d d i k

(igy) Husvét után való első Vasarnap, Vrnemenibemenetelenapian Pünkösdi Vasarnap és az két következő napokban, Szent Haromság napian Vrnapián és tulajdon Egház napian: Továbbá azokon az napokon meliekben az Calendariumban ez az ige Duplex helieztetik: megint Octavakorugimint az meli ünnepnek octava tartatik stb. stb.«

Ezen első rubrica szövege tart a 2a levél közepéig, hol a második rubrica következik.

Lapunk szűk tere nem engedi, hogy a rubricák szövegének kezdő sorait itt reprodukáljuk, szorítkozunk azért csak a rubricák címeinek hű felsorolására, melyek így következnek:

- »Az semiduplex Officiumról
Második Rubrica.
- A simplex Officiumról
Harmadik Rubrica.
- Az Dominicicáról
Negyedik Rubrica.
- Az Feriakról
Ötödik Rubrica.
- Az Vigiliakról
Hatodik Rubrica.
- Az Octavákról
Hetedik Rubrica.
- Az zuz maria officiumiaról. Szombat nap
Niolceadik Rubrica. ¹⁾
- Az Commemoraciokrol
Kilenczedik Rubrica ²⁾
- Az ünnepeknek el halasztasáról
Tizedik Rubrica.
- Az officiumnak eözve találkozásáról
Tizen egiedik Rubrica. ³⁾

¹⁾ E Rubrica 11 pontból áll.

²⁾ Kilencz pontból álló rubrica.

³⁾ Kilencz pontból álló rubrica.

Mint kellien az officiumot rendelni az felül meg mondot Rubricakból

Tizenkettődik Rubrica.

Az matutinumról Tizen harmadik Rubrica.

Az Laudesról Tizennegyedik Rubrica.

Az Primaról valo Tizenötödik Rubrica.

Az Horakról ugimint az Terciaról, Sextarol, Nonáról,

Tizenhatodik Rubrica.

Az Vesperasrol Tizen hetedik Rubrica.

Az Completoriumról Tizen niolezadik Rubrica.

Az Invitatoriumról Tizen kilenczedik Rubrica.

Az Himnusokról Huszadik Rubrica.

Az Antifonakról Huszonegyedik Rubrica.

Az Psalmusokról Huszonkettődik Rubrica.

Az Canticumról Huszonkarmadik Rubrica.

A Versekről Huszon negyedik Rubrica.

A leczkék előtt ualo Absolucioikról és Benedicciokrol

Huszon ötödik Rubrica.

Az leczkekről Huszon hatodik Rubrica.

Az leczkek vtan ualo Responsoriumokrol

Huzon hetedik Rubrica.

Az Horaknak rövid Responsoriumokrol

Huzon niolezadik Rubrica.

Az Capitulumokrol Huszonkilenczedik Rubrica.

Az Oraciokrol Harminczadik Rubrica.

A Te Deum himnusról Harminczegyedik Rubrica.

A my Vrunk imadsagáról es az angiali iduozeletrol

Harminczkettodik Rubrica.

Az apostolok simbolumiarol es megint Athanatius

simbolumiarol Harmincz harmadik Rubrica.

Az precesekről Harmincz negyedik Rubrica.

Az közönseges Commemoraciokrol avagi az zentek suffragiumiról Harminczötödik Rubrica.

Az officiumnak vegen valo Bodog azzon Antifonairól

Harmincz hatodik (igy) Rubrica.

Az boldog azzon kis officiumiról és egyebekről

Harmincz hetedik Rubrica.

Összesen harminczhét Rubrica ugyanannyi fejezettel.

Az utolsó után ezen szók olvashatók: *Soli Deo hono-
r et gloria.*

Ezen rubricák után még négy pótfelvezet következik, melyekkel a kézirat végződik.

»Czímök: Eginchani szukseges Tanusagok:

Ezek az első clausisra való duplexek.

Ezek az második clausisra való duplexek.

Ezek az első clausisra való dominicák

Ezek az második clausisra való dominicák.

Colophon: Finis 1 mayi Anno 1606 Grecij.«

Ezzel a kéziratnak vége. Ezután még 74 tiszta levél következik minden szöveg nélkül.

Tekintve, hogy ezen kézirat az egyedüli magyar nyelvű rubrica, melyet ez időből ismerünk, s hogy a magyar chronologiai irodalomhoz nagybecsű, ekkorig egészen ismeretlen adalékot szolgáltat, czélszerű volna azt kiadni, mely körülményre ezennel felhívjuk az illetékes körök figyelmét.

Ismertetésem befejezése előtt, kötelességemnek tartom *Hausmann* János Sebestyén, olmüzi könyvtárnok Urnak, azon lekötelező előzékenységeért, melylyel kutatásaimat legnagyobb liberalitással előmozdítani sziveskedett őszinte köszönetemet kifejezni.